

YURTIMIZDA MIGRATSIYA TA'SIRIDAGI BOLALARNI HIMOYA QILISHNING NORMATIV SHAKLI

Ravshanoy Toshmatova
FarDU talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada, yurtimizda bolalarni himoya qilishning normativ jihatlarini va migratsiya ta'siridagi bolalarni himoya qilishning ijtimoiy xususiyatlari va shakllari shuningdek, bolalarga ularni himoya qilishda olib boriladigan ijtimoiy va siyosiy qonunlar haqida keng asosda ma'lumotlar keltirilib o'tilgan.

Abstract: In this article, the normative aspects of child protection in our country and the social features and forms of child protection under the influence of migration, as well as the social and political laws applied to children in their protection, are presented on a broad basis.

Аннотация: В данной статье широко представлены нормативные аспекты защиты детей в нашей стране, социальные особенности и формы защиты детей под влиянием миграции, а также социальные и политические законы, применяемые к детям при их защите. основе.

Kalit so'zlar: BMT, mehnat muhojirlar, bolalar, normativ, hujjatlar, migratsiya, huquqiy, maqomi

Birlashgan Millatlar Tashkiloti xalqaro migratsiya bilan bog'liq bir qancha huquqiy hujjatlarga ega. Asosiy hujjatlar quyidagilardir:

- (a) Qochqinlar maqomi to'g'risidagi 1951-yildagi Konvensiya,
- (b) Qochoqlar maqomi to'g'risidagi 1967-yildagi Protokol,
- (c) 1990-yildagi barcha mehnat muhojirlari va a'zolarining huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi xalqaro konvensiya. Ularning oilalari,
- (d) 2000-yildagi odamlar, ayniqsa ayollar va bolalar savdosining oldini olish, bostirish va jazolash to'g'risidagi Protokol
- (e) 2000-yildagi migrantlarning quruqlik, dengiz va havo orqali kontrabandasiga qarshi Protokol. Ushbu hujjatlar Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) tomonidan qabul qilingan mehnat migrantlarining huquqlariga oid hujjatlar bilan birgalikda xalqaro migratsiya bo'yicha xalqaro normativ-huquqiy bazaning asosini tashkil etadi. Davlatlarning istaksizligiga qaramay, ko'plab kuzatuvchilar migratsiya kuchlarining global tabiati va milliy siyosatning ularni samarali boshqarishga qodir

emasligi global hokimiyatga ega bo'lishni talab qilmoqda. Kolumbiya universiteti professori Jagdish Bxagvati uzoq vaqt davomida Jahon Savdo Tashkilotiga o'xshash Jahon Migratsiya Tashkilotini yaratish uchun iqtisodiy asoslar haqida bahslashdi.

Marhum huquqshunos olim Artur Xelton me'yoriy asoslar bo'yicha o'z fikrini takrorlab, "xalqaro aholi harakati bilan bog'liq parchalangan va muvofiqlashtirilmagan siyosat muhiti ishqalanish va qo'rquvni oziqlantiradi ..." deb yozgan. Odamlarning xalqaro harakati bilan bog'liq keng qamrovli siyosatga erishish uchun ushbu sohada me'yorlarni yaratishga olib keladigan jiddiy tadqiqotlarga qodir bo'lgan yangi xalqaro institutsional tuzilmalar - Jahon Migratsiya Tashkiloti talab qilinadi. JMT ning yakuniy maqsadi global migratsiya siyosatini ishlab chiqish va arbitraj qilishdir. Yaqin kelajakda davlatlarni xalqaro migratsiyani boshqarish uchun milliy hokimiyatni yaratishga nima majbur qilishini tushunish qiyin.

Migratsiya bo'yicha xalqaro huquqiy hujjatlarni ratifikatsiya qilishga tayyor bo'lgan oz sonli davlatlar normativ darajada konsensusning yo'qligidan dalolat beradi. Mehnat muhojirlari bilan bog'liq ikkita Xalqaro mehnat tashkilotining 1949-yildagi 97-sonli va 1975-yildagi 143-sonli konvensiyalari mos ravishda 42 va 18 ta davlat tomonidan ratifikatsiya qilingan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Mehnat migrantlari va ularning oilalari huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi kuchga kirishi uchun 13 yil davom etgan bo'lsada, 2004-yil oxiriga kelib, hali ham atigi 25 ta davlat tomonidan ratifikatsiya qilingan. Kamdan-kam davlatlar Shartnomalar talablariga, shu jumladan, ancha og'ir bo'lgan talablarga bo'ysunishga tayyor, nisbatan zaif ma'muriy salohiyatga ega davlatlar uchun alohida yuk bo'lishi mumkin bo'lgan ma'muriy va hisobot talablari. Shartnomalarning me'yoriy mazmuni barcha davlatlar uchun asosiy to'siq bo'lishi shart emas - haqiqatan ham, G'arbdagi ko'plab yirik qabul qiluvchi davlatlar muhojirlar o'zlarining ichki qonunlarida shartnomalar taklif qilganidan ko'ra kuchliroq himoyaga ega ekanligini ta'kidlaydilar. Migratsiyaning millatlararo boshqaruviga siyosiy to'siqlar o'tgan o'n yillikda odamlarning chegaradan o'tishini boshqarish va xalqaro migrantlar huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro huquqiy va me'yoriy bazani yaratishda sezilarli yutuqlarga erishildi.

So'nggi yillar ichida xalqaro migratsiyaga ta'sir ko'rsatadigan uchta xalqaro shartnoma kuchga kirdi: Mehnat migrantlari va ularning oila a'zolarining huquqlari to'g'risidagi konvensiya va odam kontrabandasi va odam savdosi to'g'risidagi protokollar. Garchi muhojirlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyani ratifikatsiya qilgan davlatlar soni unchalik ko'p bo'lmasa-da, hujjat me'yorlarning foydali to'plamini taqdim etadi, ularning aksariyati kengroq ratifikatsiya qilingan xalqaro

huquqda mavjud. Kontrabanda va odam savdosi protokollari davlatlarning kontrabanda va odam savdosining oldini olish, kontrabandachilar va odam savdosi bilan shug'ullanuvchilarni jinoiy javobgarlikka tortish, kontrabanda va odam savdosi bilan shug'ullanganlarni himoya qilish hamda boshqa davlatlar bilan hamkorlik qilish bo'yicha o'z harakatlari uchun javobgarlikka tortilishi mumkin bo'lgan standartlarni belgilashda yangi zamin yaratdi. Mintaqaviy darajada ham davlatlar o'rtasida odamlarning xalqaro harakatlarini boshqarish bo'yicha kelishuvlarni ishlab chiqishda muvaffaqiyatga erishildi. Evropa Ittifoqi vaqtinchalik himoya, uchinchi davlat fuqarolarining huquqlari, viza siyosati, oilalarni birlashtirish va boshpana kabi sohalarda direktivalar chiqardi. Migratsiya bo'yicha turli mintaqaviy konferensiyalar (RCM) o'z hududlarida migratsiyani boshqarish bo'yicha hamkorlik bo'yicha harakat rejaslarini ishlab chiqdi. Masalan, Amerika qit'asi uchun RCM uchta yo'nalishda harakat rejasini qabul qildi: migratsiya siyosati va boshqaruvi, inson huquqlari va migratsiya va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik. Bern tashabbusi, o'z navbatida, mintaqaviy istiqbollarni samarali amaliyotlar va umumiy tushunchalarga asoslangan ramkaga birlashtirdi. Bu xalqaro va mintaqaviy huquqiy va me'yoriy bazalarda qolayotgan kamchiliklarni kamaytirmaslikdir. Ushbu moddalarda muhokama qilinganidek, xalqaro huquq oila birligi maqsadlarida odamlarning harakatini tartibga solish normalarini belgilashda ayniqsa zaifdir.

Shuningdek, boshpana va migratsiya tizimlari bilan bog'liq bo'lgan shaxslarning harakatini hal qilishda katta kamchiliklar mavjud, xususan, ziddiyatli mamlakatlarni tark etib, katta iqtisodiy 84 imkoniyatlarga ega mamlakatlarga kirishga intilayotgan migrantlar. Noqonuniy migratsiyaning oldini olish bo'yicha xalqaro tuzilmalar yangi va sinovdan o'tmagan (kontrabanda va odam savdosida) va iqtisodiy sabablarga ko'ra boshqa noqonuniy harakatlarga nisbatan umuman yo'q. Shu bilan birga, amaldagi qonunlarni amalga oshirish bo'yicha davlat tizimlari zaif va siyosatchilarni yoki jamoatchilikni hukumatlarning migratsiya bosimi yoki shakllarini boshqarish qobiliyatiga ishontira olmaydi. Ko'pincha migratsiya davlat organlarining nazorati ostida bo'lmagan ko'rinadi. Xalqaro migratsiyani boshqarish uchun yaxshi tartibga solingan va kengroq huquqiy baza ham davlatlar, ham migrantlar manfaatlariga mos keladi.

Haqiqatan ham barqaror bo'lishi uchun xalqaro migratsiya qonunlari va siyosatlarini keng ko'lamlil masalalarni hal qilishi kerak, jumladan, quyidagilar bilan cheklanmasdan:

- boshqa mamlakatlarda ish izlayotgan shaxslarning migratsiyasining qonuniy yo'llari;

- migrantlar va ularning oilalari, shu jumladan kontrabanda yoki odam savdosiga uchragan shaxslarning huquqlarini himoya qilish;
- qochqinlarni himoya qilish va qochqinlar bilan bog'liq muammolarni hal qilish;
- odam kontrabandasi va odam savdosi operatsiyalarining oldini olish va jinoyiy javobgarlikka tortish; va
- belgilangan mamlakatda qolish huquqiga ega bo'lmagan yoki endi ega bo'lmagan shaxslarning qaytishi, qayta qabul qilinishi va reintegratsiyasi. Yaxshi tartibga solinadigan tizim, shuningdek, odamlar oqimini manbadan, tranzit orqali, belgilangan mamlakatlarga va ko'pincha immigrant mamlakatga yoki boshqa maqsadli mamlakatga boshqarishda xalqaro hamkorlik uchun yo'llarni ta'minlashi kerak. Yuqorida ta'riflanganidek, xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan bir qancha modellar mavjud. Ularning har biri turli maqsadlarga xizmat qiladi va migratsiyani boshqarishni takomillashtirishda rol o'ynaydi. GATSGa o'xshash kelishilgan majburiyatlar tovarlar va xizmatlar harakatini tartibga solishda davlatlarning o'zaro ta'sir qilish usullariga amal qiladi. Bu yerda davlat ixtiyoriy ravishda migrantlarning ayrim toifalarini qabul qilish qoidalarini belgilaydi. Agar majburiyatlar shartnomaning bir qismi sifatida qabul qilingan bo'lsa, davlat qoidalarni bir tomonlama o'zgartirish huquqidan voz kechadi. Ushbu yondashuv shaffoflik va izchillikni ta'minlaydi.

Biroq, bu moslashuvchanlikni cheklaydi. Masalan, agar davlat minimal sonli ishchilarni qabul qilish majburiyatini olgan bo'lsa (misol uchun, GATSGning Urugvay raundida Qo'shma Shtatlar yiliga kamida 65 000 mutaxassis va ixtisoslashtirilgan ishchilarni qabul qilishga majbur bo'ldi), agar iqtisodiy sharoitlar o'zgarsa va uy ishchilari bilan raqobatdan xavotirlar paydo bo'lsa, u bu majburiyatni kamaytira olmaydi. GATS misolidan namuna sifatida foydalangan holda, Jahon Savdo Tashkiloti kabi xalqaro tashkilot amalga oshirilishini nazorat qiladi va davlatlar o'z majburiyatlarini buzayotgani haqida shikoyatlarni eshitadi. Odam savdosi va kontrabanda protokollari ishtirokchi-davlatlar bir-biri bilan hamkorlik qilishga kelishib oladigan aniq sohalarni belgilashda aniqroqdir. Bayonnomalarda kontrabanda va odam savdosining oldini olish bo'yicha axborot almashish, o'qitish, jamoatchilikni xabardor qilish va boshqa birgalikdagi sa'y-harakatlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Ushbu modelda davlatlarning bir tomonlama harakatlari barcha mamlakatlarga taalluqli bo'lgan transmilliy muammolarni hal qilishda samarasiz bo'lishini e'tirof etish tushuniladi. 1951-yildagi BMTning Qochqinlar to'g'risidagi konvensiyasi va

majburiy migratsiya bo'yicha mintaqaviy kelishuvlar xalqaro hamkorlikni o'z hukumatlariga ishona 85 olmaydigan shaxslarga yordam berish, himoya qilish va yechim topish bo'yicha mas'uliyatni taqsimlash usuli sifatida targ'ib qiladi. Shunga qaramay, bu yondashuvda har qanday davlatning imkoniyatlaridan tashqarida bo'lgan hodisani hal qilish uchun xalqaro hamkorlik zarurati ko'rinadi. Xalqaro hamkorlik shakllari moliyaviy resurslarni bo'lishish va qochqinlar va himoyaga muhtoj bo'lgan boshqa shaxslarning bir mamlakatdan boshqasiga potentsial harakatini o'z ichiga oladi. Asosiy rol Birlashgan Millatlar Tashkilotiga, xususan, BMT Qochqinlar Komissarligiga nafaqat qochqinlar huquqlarini himoya qilish, balki davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishda ham yuklangan. Globallashuv xorijiy ishchi kuchidan foydalanishni rag'batlantiradi, shuning uchun mehnat resurslarining mamlakatlararo harakatining kuchayishi sharoitida milliy davlatlarning mehnat huquqlarini himoya qilishdagi roli ortib bormoqda.

Yurtimizda umuman migratsiyani boshqarish hamda uning eng muhim segmentini, ya'ni mehnat migratsiyasini boshqarish uchun mas'ul bo'lgan davlat organlari tizimi mavjud. Biroq mehnat migratsiyasini boshqarish bilan shug'ullanuvchi davlat organlarining ko'pligi mehnat migratsiyasini boshqarish bo'yicha maxsus davlat organini tashkil etish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Olingan natijalar mehnat muhojirlari huquqlarining mohiyatini tushunishni kengaytiradi va chuqurlashtiradi. Ishda umumlashtirilgan materiallar, shuningdek, uning asosida berilgan taklif quyidagilarda qo'llanilishi mumkin:

- mehnat migrantlarini huquqiy tartibga solishni yanada takomillashtirish bo'yicha qonunchilik jarayoni tashkil etish;

- migrantlarning mehnat huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish maqsadida mehnat muhojirlari, ish beruvchilar va ularning vakillari tomonidan mehnat munosabatlari qonunchiligi normalarini amalga oshirish;

- ilmiy tadqiqotlar, xususan, mehnat migratsiyasi to'g'risidagi qonun hujjatlarini takomillashtirish, milliy mehnat bozori manfaatlari hamda mehnat migrantlari manfaatlarini himoya qilish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish

- Universitet seminar va leksiya darslarida: "O'zbekiston Respublikasining tashqi migratsiya huquqi" fanini o'qitishni tanlov fanlar qatoriga emas, balki majburiy fanlar ro'yxatiga kiritish. Tashqi migratsiya har tomonlama o'rganib shuni xulosa qilamizki, tashqi migratsiyaning zararidan foydasi ko'proq va biz tashqi migratsiya huquqiy tartibga solish masalalarini to'g'ri hal qilsak, muommoning yechimi bartaraf etilgan bo'lar edi. Yechim – Tashqi migratsiya to'g'risidagi qonunni qabul qilish (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik

palatasi tomonidan 2022-yil 22-fevral kuni qabul qilingan “Tashqi mehnat migratsiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunini ko‘rib chiqib, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 84-moddasiga va “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy Qonunining 24-moddasiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati qaroriga ko‘ra rad etilgan edi) va maxsus migratsiya bo‘yicha davlat organi tashkil etish. Ko‘plab davlatlar milliy qonuchiligida Tashqi migratsiya bo‘yicha qonunni qabul qilishgan (masalan Yevropa ittifoqi davlatlari) va Ozarbayjonda tashqi migratsiya bo‘yicha maxsus davlat organi faoliyat yuritadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to‘g‘risida xalqaro pakt (1966 yil 1966 dekabr).
2. Qochqinlar maqomi to‘g‘risida konvensiya (1950 yil 1950 dekabr).
3. Fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning (apatridlar) maqomi to‘g‘risida konvensiya (1954 yil 1954 sentyabr).
4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasini to‘ldiruvchi migrantlarni quruqlik, dengiz va havo orqali noqonuniy olib kirishga qarshi Bayonnomasi. 3-ilova (2000 yil 15-noyabr).
5. Barcha mehnat migrantlari va ularning oila a‘zolari huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida Xalqaro konvensiya (1990 yil 18 dekabr).
6. Mehnat migratsiyasi va mehnat migrantlarning ijtimoiy himoyasi sohasida hamkorlik to‘g‘risida Bitim (1994 yil).
7. Arthur C. Helton, ‘People movement: the need for a World Migration Organisation’, posted on www.Open Democracy. net, dated May 1, 2003.
8. The legal and normative framework of international migration A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration by Susan Martin. Institute for the Study of International Migration. Georgetown University martinsf@georgetown.edu September 2005
9. Tojimamatov, J., & Egamberdiyev, O. (2022). THE IMPORTANCE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF A PERSON.
10. Egamberdiyev, O., Kholdarova, Z., & Khusanova, M. (2022). THE ORDER OF THE APPEARANCE OF THE PEOPLE'S DIPLOMACY OF THE GREAT SILK ROAD COUNTRIES.
11. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). NEED TO FORM CREATIVE COMPETENCE IN EDUCATORS. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 162-165.
12. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL

ACTIVITY OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 166-169.

13. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). DIFFERENT APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SPEECH. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 158-161.
14. Oyatillokh Alishero'g'li, E. (2022). Ways and Methods of Formation of Communicative Competence in Future Teachers. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 63-65.
15. Oyatillokh Alishero'g'li, E. (2022). Ways and Methods of Formation of Communicative Competence in Future Teachers. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 63-65.
16. Iqboljon O'g'li, T. J., & Alisher o'g'li, E. O. (2022). THE IMPORTANCE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF A PERSON. *PEDAGOGS jurnali*, 9(3), 4-7.
17. Alisher o'g'li, E. O. (2022). Issues of Retraining and Professional Development of Pedagogical Personnel. *The Peerian Journal*, 5, 192-194.
18. Yusufovich, A. A., & Alisher o'g'li, E. O. (2022). PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(6), 1157-1161.
19. Alisher o'g'li, E. O., & Zokirjon o'g'li, M. J. (2022). The Role of Psychology in the Treatment of Heart Failure in Humans. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, 5, 500-502.
20. Ахмедов, А., Эгамбердиев, А., & Сотволдиева, О. (2022). The role of pedagogical technologies in improving the quality of education. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 59-60.
21. Alisher o'g'li, Y. O. (2022). IJTIMOY MUHITNING SHAXS RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *PEDAGOGS jurnali*, 18(1), 220-225.
22. Yusufovich, A. A. (2022). PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS. *Science and Innovation*, 1(4), 136-138.
23. Zokirjon o'g'li, M. J. (2022). PROFESSIONALISM AS A GENERALIZED TYPICAL MODEL OF A PROFESSIONAL IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. *Journal of new century innovations*, 11(1), 186-189.